

HOLOKAUSZT EMLÉKNAPOK ELŐKÉSZÍTÉSE Javaslatok oktatók számára

2006. január

Bevezetés

A holokauszt emléknapi előkészítésére vonatkozó alábbi irányelvek az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) tagállamaiban középiskolás korú diákokat oktató pedagógusok számára készültek, s az évenként megrendezett Holokauszt Emléknaphoz kapcsolódó ünnepi események megtervezéséhez nyújtanak javaslatokat, illetve útmutatást.

Az EBESZ a legnagyobb páneurópai regionális biztonsági szervezet, melynek munkájában 55 észak-amerikai, európai, közép-ázsiai és kaukázusi állam vesz részt. Az EBESZ demokratikus intézményekkel és emberi jogokkal foglalkozó hivatala (ODIHR) azon számos intézmény egyike, melyeket az emberi jogok, az alapvető szabadságjogok, a demokrácia és a jogrend területein vállalt kötelezettségek teljesítésének elősegítése, valamint támogatása céljával hoztak létre. Tekintettel az antiszemitizmus jelenlétére és az EBESZ-régió egyes részein az utóbbi években való újjáéledésére, az EBESZ megerősítette a tagállamok felelősségét a tolerancia és a diszkriminációmentesség előmozdítása, az antiszemitizmus leküzdése, valamint a holokauszt-oktatás terén folytatott tevékenységeik fokozása irányában. Az antiszemitizmus, illetve a rasszizmus, idegengyűlölet és diszkrimináció elleni küzdelem témáiban 2003 óta megtartott számos EBESZ-konferencia új és részletes kötelezettségvállalások kialakítását eredményezte e területeken.

„Az antiszemitizmus és az intolerancia egyéb formái” témában, a spanyolországi Cordóbában 2005 júniusában megrendezett EBESZ-konferencia folytatásaként a szervezet tizenkét tagállamának képviselőit szakértők gyűltek össze az izraeli Jeruzsálemben, a Yad Vashem intézetben, a jelen irányelvek megfogalmazása szándékával. A szakértői találkozó az Asper Alapítvány (Winnipeg, Kanada) által fenntartott Asper Nemzetközi Holokauszt-tanulmányok Programjának nagylelkű finanszírozásával jött létre, az irányelvek kidolgozása pedig a német kormány támogatásával valósult meg.

A Yad Vashem, melyet az izraeli parlament törvénye hívott életre 1953-ban, a Holokauszt Mártírjainak és Hőseinek Emlékinézete. A Yad Vashem név Ésaías próféta könyvéből (56:5) származik: „Adok nékik házamban és falaimon belül helyet, és oly nevet ('yad vashem')... a mely soha el nem vész”. A Jeruzsálemben található Yad Vashem feladata a zsidó nép holokauszt időszaka alatti történelmének dokumentálása, a hatmillió áldozat minden egyes személyére vonatkozó emlékének és élettörténetének megőrzése, valamint a holokauszt tanulságának a jövő nemzedékek számára való átadása a hatalmas archívum, a kiterjedt könyvtár, a kutatóintézet, a nemzetközi iskola, illetve az új múzeumok segítségével.

A továbbiakban az alábbi témakörök következnek:

- Holokauszt Emléknapi nemzetközi kontextusban
- Módszertani alapelvek
- Tanítási-tanulási célok
- Gyakorlati oktatási stratégiák
- I. melléklet: További hivatkozási helyek és információk
- II. melléklet: A holokausztról való megemlékezés az EBESZ tagállamaiban

A holokauszt-oktatás különféle megközelítéseivel kapcsolatos pedagógiai irányelvekről a jelen dokumentum végén felsorolt weboldalakon elérhető anyagok nyújtanak tájékoztatást.

I. Holokausz Emlénapok nemzetközi kontextusban

„A holokausz mintegy hatmillió zsidónak a náci rendszer és kollaboránsai általi szisztematikus, bürokratikus, államilag támogatott üldözését és meggyilkolását jelentette. A 'holokausz' görög eredetű szó, jelentése: 'tűzben elégtő áldozat'. A nácik, akik 1933 januárjában jutottak hatalomra Németországban, úgy gondolták, hogy a németek 'fajilag felsőbbrendűek', és hogy a zsidók 'nem méltóak az életre'. A holokausz során a nácik egyéb csoportokat is célba vettek azok vélt 'faji alsóbbrendűsége' okán, így az alábbiakat: romák/szintik (cigányok), fogyatékosok, valamint néhány szláv népcsoport (lengyelek, oroszok és mások). Megint másokat politikai és magatartásbeli alapon üldöztek, közöttük a kommunistákat, szocialistákat, Jehova tanúit, illetve a homoszexuálisokat." Az *Egyesült Államok Holokausz Emlékmúzeuma*

2000 januárjában 46 kormány, köztük 41 EBESZ-tagállam írta alá a holokausz témájában megrendezett Stockholmi Nemzetközi Fórum nyilatkozatát, megjegyezve, hogy „a holokausz (soa) mélyen megrázta az emberi civilizáció alapjait. A holokausz példa nélkül álló természete mindig egyetemes jelentésű marad. Napjainkban is, (több mint) fél évszázaddal utána, vannak még túlélők, akik tanúsíthatják a borzalmakat, melyek rázúdultak a zsidó népre. A nácik sok millió további áldozatának szörnyű szenvedései szintén begyógyíthatatlan sebet hagytak Európa testén. [...] Közös kötelességünk a holokausz áldozataira való emlékezés, valamint az ellene kiálló előtti tiszteltetés. Országainkban támogatjuk a holokauszról való megemlékezés megfelelő formáit, beleértve egy Holokausz Emlénap évenkénti megrendezését.”

A holokausz emlénapok néhány országban viszonylag új keletű jelenségnek számítanak, máshol viszont régóta fennálló hagyományokkal rendelkeznek. A különböző kormányok hivatalos ünnepeket és rendkívüli parlamenti üléseket kezdeményeznek és szerveznek a Holokausz Emlénap kapcsán, melyekről a helyi, országos és nemzetközi média széles körben beszámol.

Varsó, Lengyelország, a háború után. Emlékmenet a holokausz áldozataiért. (Yad Vashem)

2002 októberében az Európa Tanács tagállamainak oktatási miniszterei határozatot hoztak, mely szerint a jövőben ezen országok valamennyi iskolájában „Emléknapot” tartanak a holokausztról való megemlékezés céljával.¹ Ezen túlmenően, az ENSZ 2005. novemberi, 60. közgyűlésének plenáris ülésén úgy döntöttek, hogy január 27-e legyen a holokauszt áldozatainak való tiszteletadás nemzetközi emléknapja, és arra buzdították a tagállamokat, hogy dolgozzanak ki oktatási programokat a tragikus események emlékének a jövő generációi számára történő átadása szándékával.²

Koszorúzás a Halál Falánál, az Auschwitz I. -Stammlager 11. blokkjának udvarán. Ifjúsági delegációk és az Európai Kulturális Konvenciót aláíró 48 állam oktatási miniszterei; „Az Emlékezés Tanítása a Kulturális Örökségen Keresztül” című nemzetközi szeminárium résztvevői, Krakkó és Auschwitz-Birkenau, Lengyelország, 2005. május 4-6. (ICEAH, Auschwitz-Birkenau Állami Múzeum)

Az EBESZ az utóbbi években különös hangsúlyt fektetett a holokauszt-megemlékezések támogatására és a jelenkori antiszemitizmus leküzdésére. A szervezet munkájában részt vevő államok egy az antiszemitizmus témájában megrendezett konferencia végén hozott döntésükkel elkötelezték magukat a holokausztról való megemlékezés mellett (2004. április, Berlin).

Az 55 EBESZ-tagállamból 31 államban már kijelölték a napot, melyen országos szinten megemlékeznek a holokauszt áldozatairól.³ Albánia, Belgium, Horvátország, a Cseh Köztársaság, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Írország, Olaszország, Liechtenstein, Norvégia, Spanyolország, Svédország, Svájc és az Egyesült Királyság törvényben rögzítették, hogy minden évben január 27-én (az auschwitz-birkenau-i tábor felszabadításának napján) ünnepségeket és más különleges eseményeket szerveznek a holokauszt áldozatairól való megemlékezés jegyében.

Az Egyesült Királyságban, például, a január 27-i Holokauszt Emléknap alkalmából nemzeti szintű eseményre kerül sor, melyen közéleti szereplők, holokauszt-túlélők és egyéb prominens személyek vesznek részt. Regionális emlékünnepségeket szintén számos városban tartanak országszerte. Közösségi szintű események megrendezését is támogatják, s így kisebb csoportok százai, például egyházak, jogvédő szervezetek, iskolák, egyetemek és városi testületek tartanak helyi ünnepségeket a nyilvánosság és saját közösségeik számára. A brit belügyminisztérium pénzügyi forrásokat, valamint segédanyagokat egyaránt biztosít az ilyen eseményeket szervező csoportoknak való segítségnyújtás szándékával. Ezenkívül, az oktatási és szakképzési minisztérium hálózaton hozzáférhető (on-line) és nyomtatott anyagokat is készít a Holokauszt Emléknap programjának összeállításához.

¹ A határozattal és az európai holokauszt-megemlékezésekre vonatkozó más hasonló kérdésekkel kapcsolatos további információkért lásd: <http://www.coe.int>

² További információkért lásd: <http://www.un.org>

³ Az EBESZ-régió belül hivatalosan meghatározott holokauszt emléknapok listája a II. mellékletben található.

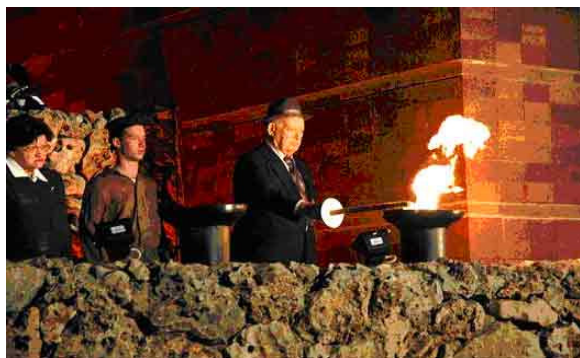
A Központi Ukrán Holokauszt Alapítvány, a „Tkuma” 2005. január 27-én 'Emlékezetmaraton' néven ismertté vált projektet szervezett, melynek célja az volt, hogy számos ukrán városban különféle rendezvényekkel a holokauszt idején történetekre irányítsa a figyelmet. Az események között szerepelt egy a holokausztról szóló pályázatban részt vett diákok számára rendezett díjkiosztó ünnepség; autentikus holokauszt-emlékhelyekre ellátogató „Élők Menete”; kerekasztalbeszélgetések diákok és jól ismert közéleti személyek részvételével; valamint egy a nemzetközi és a helyi média képviselőinek jelenlétében megtartott sajtókonferencia az auschwitz-birkenai tábor felszabadulásának 60. évfordulója alkalmából szervezett emlékünnepségekkel összefüggésben. Az odesszai megemlékezés kiemelkedő eseményét irodalmi és művészeti tárgyú képek, valamint Elie Wiesel holokauszt-túlélő és Nobel-díjas író történeteinek összekapcsolása, társítása jelentette. Az állami és helyi tisztségviselők országszerte részt vettek az említett rendezvényeken.

A Zaporozhye JCC táncsoport előadása az Emlékezetmaraton-projekt részeként, Ukrajna, 2005, Tkuma (Központi Ukrán Holokauszt Alapítvány)

Ausztria, Bulgária, Magyarország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Lengyelország, Románia, Szlovákia, Szerbia és a Volt Jugoszláv Köztársaság Macedónia olyan holokauszt emléknapokat határoztak meg, melyek ezekben az országokban a holokauszt ideje alatt történt eseményekhez köthetők. Magyarországon például április 16-án emlékeznek meg, amikor 1944-ben felállították Munkácson az ország első gettóját, míg Litvánia szeptember 23-át választotta, a vilniusi gettó maradék zsidó népességének 1943-as meggyilkolására emlékezve.

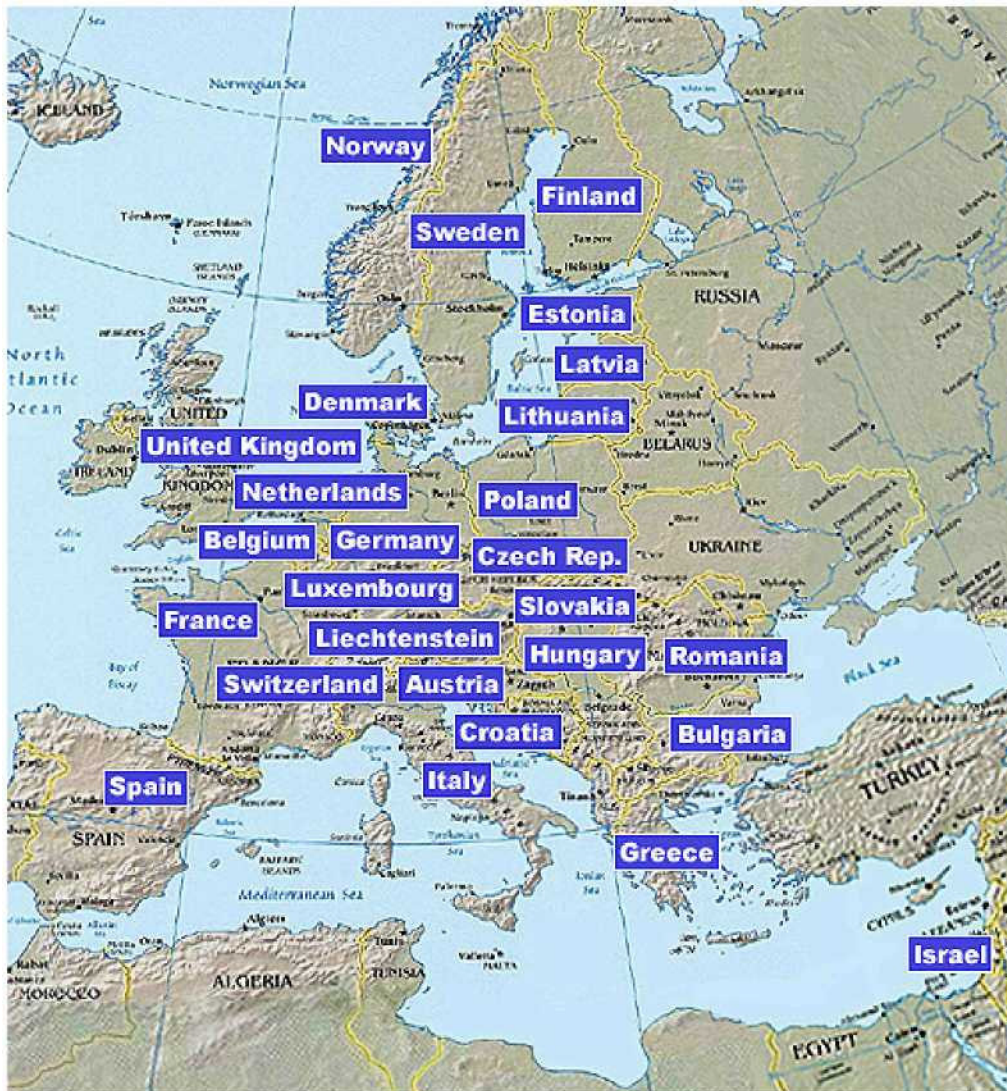
Kanada és az Egyesült Államok a Yom HaShoah-hoz kapcsolódó dátumokhoz igazítják megemlékezéseiket. A *Yom HaShoah Ve-Hagevurah* – (héber) szó szerinti jelentése: a Holokauszt Mártírjainak és Hőseinek Emléknapja – a héber naptár Nissan hónapjának 27. napján, napfelkeltekor kezdődik. A Yom HaShoah-t, mely az 1943-as varsói gettólázadás kezdetének évfordulója, 1951-ben foglalta törvénybe az izraeli kormány. Az áldozatok emlékére kétperces szirénaszó hallható az egész országban, s a szórakozóhelyek, így a színházak, táncos mulatók, vendéglők és kávéházak zárva tartanak ezen a napon. Ma már az egész világon a zsidó közösségek és egyének megemlékeznek erről a dátumról.

Yerakmiyel Felzenshteyn fáklyát gyújt a Holokauszt Mártírjainak és Hőseinek Emléknapja alkalmából rendezett ünnepségen, 2005. május 4., Yad Vashem.

A különböző közösségekben régóta fennálló hagyományai vannak a holokauszt és/vagy a II. világháború eseményeiről való megemlékezéseknek. A holokauszt emléknap nem kisebbítheti vagy pótolhatja az emlékezés eme társadalmilag megalapozott, bevett szokásait, hanem - éppen ellenkezőleg -, gazdagítani, illetve mélyíteni kell azok jelentését és fontosságát az adott közösségen belül.

A hivatalos holokauszt emléknapal nem rendelkező országokban élő pedagógusok számára javasoljuk, hogyha lehet, diákjaikkal együtt indítsanak kutatási projektet a holokauszt témájában, különösen a saját országukban az adott időszak során történt eseményekkel összefüggésben.

A holokausztról való megemlékezések részleteiért kattintson az országnevekre. Ez az interaktív térkép az alábbi honlapon is elérhető:

<http://www1.yadvashem.org/education/ceremonies/liberation/map/map.html> (Yad Vashem).

II. Módszertani alapelvek

A megemlékezés eseményei nem helyettesíthetik a múltban történetekkel kapcsolatos tanulmányokat. Ugyanis egy téma átfogó, széles körű stúdiuma - mely tantervi keretben megvalósuló aktív tanulási folyamatot jelent -, illetve a történelmi eseményekről évről évre tartott megemlékezés, jellegüket tekintve, meglehetősen eltérnek egymástól. A megemlékezés szokásos formái, mint például a zenével illusztrált ünnepségek vagy különböző szövegek, valamint áldozatok neveinek felolvasása, korlátozott hatókörűek, még akkor is, ha minden évben felelevenítik őket.

A tapasztalatok alapján olyan tevékenységek javasolhatók, melyek valóságos emberek élettörténetét állítják a középpontba, személyekét, akiknek ismerjük nevét és arcát (például egy város vagy környék korábbi zsidó lakosai, egy iskola egykori tanárai vagy diákjai), illetve némi kutatómunka során ezt kideríthetjük.

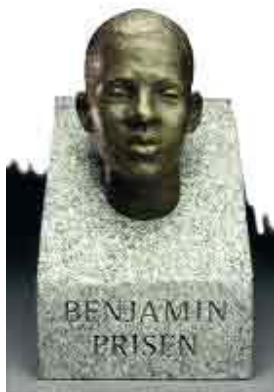

Az áldozatok régóta fennálló közösségekből származó emberekként, s nem csupán gázkamrák és tömegsírok statisztikai adataiként való bemutatásával a tanárok megértethetik a diákokkal a két világháború közötti európai zsidóság életének multikulturális gazdagságát.

A Nevek Csarnoka, az Új Holokauszt-történelmi Múzeum része, a Yad Vashem intézetben. A Yad Vashem feladata, hogy megörökítse minden egyes személy nevét, aki a zsidó néphez tartozott és a nemzetiszocialisták és cinkostársaik meggyilkolták. E küldetés betöltésének keretében az intézet az 1950-es évek közepe óta gyűjti az „Emléklapokat”. A túlélők, illetve az áldozatok hozzátartozói vagy barátai által kitöltött és átadott Emléklapokat a Yad Vashem intézetben létrehozott Nevek Csarnokában őrzik, Jeruzsálemben. (Ardon Bar Hama, Yad Vashem)

A tanároknak arra kell biztatniuk diákjaikat, hogy mutassanak egyéni kezdeményezőkészséget, és vállaljanak felelősséget az életkoruknak megfelelő és változatos emlékesemények megszervezésében a zene, színháztudás, irodalom, történelem, teológia, filozófia és egyéb tudományterületek bevonásával. Különösképpen ajánlhatók az olyan programok, mint a színdarabok előadása, áldozatok neveinek vagy naplórészleteknek a felolvasása, valamint diákok kezdeményezte látogatások közeli holokauszt-emlékhelyekre vagy múzeumokba.

A holokauszt emléknapiak ezenkívül az egész iskolai közösség számára alkalmat teremtenek egy tartalmas oktatási-nevelési élményt nyújtó együttlétre. Ez alkalmat adhat arra is, hogy az iskolavezetők, tanárok és diákok kifejtsek véleményüket az iskolai környezetükben az elmúlt év során tapasztalt idegengyűlölő, rasszista vagy antiszemita megnyilvánulásokkal kapcsolatban.

Norvégiában a 2001-ben rasszista indítékból neonácik által meggyilkolt tizenöt éves Benjamin Hermansenről elnevezett Benjamin-díjat ítélik oda minden év január 27-én annak az iskolának, mely szilárd elkötelezettséget tanúsít a rasszizmus iskolai és helyi közösségben való leküzdése iránt. Az iskolavezetés, tanárok, tanulók és szülők tolerancia elősegítésére irányuló kezdeményezéseit egy ünnepség keretében ismerik el, melyen az oktatási miniszter is részt vesz.

A holokauszt tágabb összefüggései

A nemzetiszocialista Németország szisztematikus, bürokratikus szervezett mechanizmust hozott létre az európai zsidóság tömeges kiirtására. A nácik gyilkológépezete, mely nem pusztán lemészárolta a sokmillió embert, de testi maradványait is - ipari célokra - felhasználta, fordulópontot jelentett az emberiség történelmében.

Olyan azonosító jelvényeket és karszalagokat bemutató fénykép-kompozíció, melyeket a nemzetiszocialisták áldozatainak különböző csoportjai, így a zsidók, Jehova tanúi, romák és szintik, lengyelek, valamint bűnözők viseltek. A képen egy táborirendőr-karszalag is látható. A jelvények és karszalagok az USA Holokauszt Emlékmúzeumában találhatók.

A holokauszt példa nélküli természete egyetemes tanulságokkal szolgál a jövőre nézve. Miközben a diákok a holokausztról és más népirtásokról tanulnak, rá kell arra is ébredniük, hogy ilyen - emberek által embertársaik ellen elkövetett - bűntettek újra előfordulhatnak, ahogy ez megtörtént zsidókkal, megtörténhet másokkal is; lehet, hogy nem azonos módon, de hasonló eszközökkel végrehajtva. Meg kell tanulniuk, hogy a civilizált, polgári társadalmakban az emberek felelősséget vállalnak azért, hogy szavukat felemelve megelőzzenek, illetve megakadályozzanak bármiféle népirtást, akárhol is történjen az a világban.

A diákoknak esetleg adható olyan feladat, hogy végezzenek kutatómunkát a népirtások és az emberiség elleni bűntettek vonatkozásában, majd írják meg véleményüket parlamenti képviselőknek, politikusoknak, vallási és egyéb vezetőknek a holokauszt tanulságairól, a totalitárius rendszerek veszélyeiről, és arról, hogy mit tehet az oktatás, nevelés azért, hogy a jövőben megakadályozza a népirtást. A tanulók figyelmébe ajánlható például az Egyesült Állam Holokauszt Emlékmúzeumának Lelkiismereti Bizottsága, melyet az USA Elnökének Holokausztbizottsága hozott létre 1979-ben. Amikor ez a bizottság javaslatot tett egy olyan intézmény létesítésére, mely ébren tartja a holokauszt áldozatainak emlékét, megjegyezte, hogy nincs még egy „annyira sürgetően megoldandó fontos feladat, mint annak biztosítása, hogy a holokauszthoz hasonló, végletesen embertelen erőszak - vagy annak bármilyen részleges formája - soha ne ismétlődhesen meg.”⁴

Annak bemutatásával, hogy miképpen váltak a zsidók az üldözések célpontjává, a diákok gyakran jobban megértik ezeket az eseményeket. Nem szabad elfeledkezni arról, hogy - bár a

⁴ További információkért lásd: <http://www.ushmm.org>

nemzetiszocialisták és cinkosaik elsősorban a zsidókat vették célba - az áldozatok egyéb csoportjai is szenvedtek, így a romák és szintik, a homoszexuálisok, Jehova tanúi, a lengyelek, az orosz hadifoglyok, a kommunisták és mások. A (fajilag szintén alsóbbrendűnek tartott) romák és szintik nemzetiszocialista rezsim alatti sorsáról a mai napig nem emlékeznek meg széles körben. Rájuk is emlékeznünk kell a holokauszt többi áldozatával együtt.

Az auschwitz-birkenai *Zigeunerlager* ('cigánytábor') 1944. augusztus 2-i felszámolására emlékezve az európai romák 1997 óta ezen a napon tartják a Roma és Szinti Holokauszt Emléknapot. 2005 júliusában Macedónia Kumanovo nevű településén (volt Jugoszláv Köztársaság) a DROM roma közösségi ház a nyilvánosság figyelmének felkeltésére irányuló programsorozatot szervezett, melynek középpontjában a romák és szintik II. világháború alatti története és szenvedései álltak. A programok között szerepelt történelmi előadás, kiállítás, költemények felolvasása, valamint színházi és zenei előadások, melyek célja a roma és szinti kultúra, történelem és identitás, illetve ezen csoportok II. világháború alatti üldöztetésének bemutatása volt. A náci haláltáborok egy roma áldozatának személyes történetét elmesélő brosúra szintén megjelent ez alkalomból. Az eseményeken részt vevő vezető tisztségviselők és egyéb méltóságok hangsúlyozták, hogy milyen fontos a közvélemény figyelmének fokozott ráirányítása a romák és szintik II. világháború alatti sorsára.

Az Emlékezetkaraván elnevezésű esemény a tarnowi Romaszövetség és a helyi múzeum kezdeményezésére kerül megrendezésre 1996 óta minden év júliusában. A résztvevők bejárják a lengyel Tarnow-t és más, környékbeli kisvárosokat, megállva a holokauszt és a nemzetiszocialista üldöztetés áldozatainak emlékhelyeinél, a meggyilkolt zsidók, a nácik által 1943-ban agyonlőtt romák, valamint az auschwitz-i koncentrációs táborba hurcolt lengyel politikai foglyok első transzportja előtti tiszteletadásul. Az esemény célja a náci üldözés roma áldozatairól való megemlékezés, a roma közösség helyi integrálódásának elősegítése, illetve történelmének és kultúrájának bemutatása. (Regionális Múzeum, Tarnow)

III. Tanítási-tanulási célok

A holokausz emléknap keretében a tanárok és diákok számára egyaránt elérendő oktatási célok közé sorolhatók az alábbiak:

- az áldozatokkal való együttérzés, empátia felkeltése és emléküik megőrzése;
- a túlélőkre, áldozatokra, embermentőkre és felszabadítókra való emlékezés fontosságának nyomatékosítása;
- annak felismerése, hogy a holokausz a közvetlenül érintett országok, valamint az egész civilizáció számára is hatalmas veszteséget jelentett;
- a múlt teljesebb megértése;
- a helyi, regionális és nemzeti örökséghez kapcsolódó tudatos magatartás erősítése;
- a radikális, szélsőséges mozgalmak és a totalitárius rendszerek veszélyeinek fokozott tudatosítása;
- az antiszemitizmus, a xenofóbia és a gyűlölet egyéb, jelenkori formáival kapcsolatos tudatosság növelése;
- a népi társasági élet tapasztalható megnyilvánulásaira való odafigyelés hangsúlyozása;
- az emberi jogok tiszteletben tartásának elősegítése, különösen a kisebbségi csoportok vonatkozásában;
- a kritikai gondolkodás és az intellektuális kíváncsiság kialakítása; valamint;
- a demokratikus állampolgárként viselt személyes felelősségtudat megerősítése.

Minthogy a holokausz emléknap évente csupán egyszer kerül megrendezésre, a diákoktól nem lehet elvárni, hogy egyetlen egy nap alatt teljes mértékben megértsék, mi történt a nemzetiszocialista rezsim 1933 és 1945 közötti uralma alatt. Bár a fent körvonalazott célok mindegyike - realisztikusan nézve - nem valósítható meg egy egynapos tevékenység keretében, a megemlékezés fontossága azonban tudatosítható, s a nap eseményei hatásos csúcspontját jelenthetik a holokausztal kapcsolatos szélesebb körű tanulmányoknak.

IV. Gyakorlati oktatási stratégiák

Mielőtt bevonják diákjaikat a megemlékezéshez kapcsolódó tevékenységekbe, a tanárokat magukat is biztatni és segíteni kell, hogy minél mélyebb tudásra tegyenek szert erről a bonyolult témáról, és hogy működjenek együtt olyan kollégáikkal, akik korábban már részt vettek a holokauszt-oktatás és -megemlékezés különböző aspektusaival foglalkozó tanárképző szemináriumokon. Lehetőség szerint az oktatók vegyenek részt a témában szervezett szakmai továbbképző tanfolyamokon. A tanároknak minden esetben alaposan fel kell készülniük a holokauszt emléknapok megtervezésekor. Általában véve elmondható, hogy a tanárok ismerik a legjobban saját diákjaikat, ezért az utóbbiak igényeinek és képességeinek figyelembevételével el tudják dönteni, hogy milyen megközelítést alkalmaznak a holokauszt emléknapok kapcsán.

Számos oktató sikeres módon vont be helyi önkormányzatokat, nem-kormányzati szervezeteket, különböző médiumokat és közösségi intézményeket a holokausztról való - diákokkal közös - megemlékezést szolgáló oktatási események megszervezésébe.

A holokauszt emléknaphoz kapcsolódó tevékenységek között szerepelhet áldozatok neveinek vagy költeményeknek a felolvasása; filmek, illetve kiállítások megtekintése; a diákok valamely holokauszt emlékhelyen vagy múzeumban tett látogatása során szerzett benyomásainak összegzése; színdarabok, illetve erre az alkalomra komponált dalok előadása. A romániai Sfintul Gheorghe (Sepsiszentgyörgy) városában, például, a diákok egy drámaprojekt keretében színdarabot írtak és adtak elő Elie Wiesel jól ismert könyve, *Az éjszaka* alapján. Hasonló projektek valósíthatók meg Anna Frank naplójával összefüggésben.

Az oktatók esetleg fontolóra vehetik egy pillanatnyi csend beiktatását is az emlékünnepségek és/vagy az ahhoz kapcsolódó tevékenységek során. Bár egy lélegzetvételnyi csend lehetőséget nyújthat a tanulók számára, hogy ráhangolódjanak a holokauszt alatt történetekkel kapcsolatos legbelső érzéseikre és gondolataikra, az nem léphet a valódi tanulási folyamat vagy az emléknapi tevékenységek helyébe.

Norvégiában az Elemi és Középfokú Oktatás Igazgatósága valamennyi iskolát arra buzdít, hogy tartsa meg a Holokauszt Emléknapot, s ehhez oktatási segédanyagokat biztosít a saját weboldalán. Számos iskola szervez versfelolvasásokat és kiállításokat, míg mások helyi fáklyás felvonulásokat kezdeményeznek, és holokauszt-túlélőket, valamint szemtanúkat hívnak meg, hogy azok elmondják személyes történetüket.

Auschwitz, Lengyelország, a háború után. Bőröndök a múzeumban (Yad Vashem).

Az itt látható bőröndöt a Holokauszt Emléknap egyik projektjének keretében az Emléklub diákjai készítették, Vlaicu Voda Nemzeti Főiskola, Románia, 2004. október.

Szemtanúk, tanúvallomások és vizuális történelem

A tanárok szervezhetnek találkozót szemtanúkkal (különösen holokauszt-túlélőkkel, valamint felszabadítókkal és embermentőkkel), akik megoszthatják II. világháborús élményeiket a diákokkal ezen a napon. Az élő tanúvallomások rendkívül erőteljes hatásúak, s feledhetetlen tanulási élményt jelentenek a diákok számára. Ezen túlmenően, a korábban filmre, videóra rögzített történelmi tanúvallomások szintén hatásos oktatási eszközök lehetnek. A tanárok beszéljék meg a diákokkal, hogy mit tanultak a szemtanúk személyes történeteiből, és milyen szellemi útravalót visznek magukkal a túlélők beszámolóinak meghallgatását követően.

Egy fogoly a tábor barakkjai előtt, Bergen-Belsen, Németország. (Yad Vashem)

Kezüket felemelő gyermekek a táborban, a felszabadítás pillanatában, Auschwitz, Lengyelország. (Yad Vashem)

Autentikus helyszínek, emlékművek, múzeumok felkeresése

A holokauszthoz kapcsolódó autentikus helyszínekre, így a korábbi haláltáborokba és koncentrációs táborokba tett tanulmányi kirándulások rendkívül hatásos módon segíthetik a diákokat a történet megértésében. Ezenkívül, a holokauszthoz kapcsolódó múzeumok, emlékművek és oktatási központok osztálykeretben történő meglátogatása szintén különleges alkalmakat biztosíthat a tanulók számára az e témával összefüggő tudatosság és ismeretek megszerzéséhez. A holokauszt emlékhelyekhez és múzeumokhoz szervezett tanulmányutakat az oktatóknak alaposan elő kell készíteniük, s rendkívül ajánlatos a látottakat utólag is továbbgondolni, a diákokkal közösen megvitatni.⁵⁵ Nem szükségszerű, hogy ezek a programok a holokauszt emléknapon legyenek, de az így szerzett tapasztalatok segíthetik a diákokat az emlékezés fontosságának megértésében, és összeköthetők egy későbbi holokauszt emléknap tevékenységeivel.

Zsidó közösségekkel való kapcsolatfelvétel

A holokauszt, illetve a háború utáni antiszemitizmus miatt sok helyen ma már nincsenek zsidó közösségek. Számos, egykor évszázadokon keresztül virágzó európai zsidó közösség azonban újraépülőben van. Arra biztatjuk az oktatókat és diákjaikat, hogy vegyék fel a kapcsolatot a helyi zsidó közösségek tagjaival, s így sok mindent megtudhatnak a jelenkori zsidó élet és kultúra különböző aspektusairól, valamint a holokauszt előtti zsidó közösségi élet jellemzőiről.

Elemzés és önkifejezés

A valamely tanórai tevékenységgel kapcsolatban adott írásos elemző munka fejlesztheti a diákok kreativitását és önkifejezését, s emellett felkeltheti a diákok intellektuális kíváncsiságát is. Az iskolák gyakran szerveznek esszé pályázatokat, melyek célirányos ösztönzést jelentenek mind a diákok, mind pedig a tanárok számára egy holokauszthoz kapcsolódó téma alaposabb vizsgálatára. Gondolnunk kell arra is, hogy lehetnek diákok, akik ezzel a rendkívül bonyolult és érzékeny témával kapcsolatban leírt gondolataikat és érzelmeiket nem akarják a nyilvánosság elé tárni.

⁵ Útmutatásért az autentikus és nem autentikus holokauszt emlékhelyek meglátogatásával kapcsolatban lásd: <http://www.holocaust.taskforce.org>

Emlékezés a modern technika segítségével

A modern technológia rendkívül hatékony eszközként alkalmazható a holokausztról való megemlékezés előmozdításában. Az ugyanazt a könyvet vagy szöveget különböző nyelveken elolvasó diákok közötti, internetes fórumon keresztül történő eszmecserék megszervezése, vagy fiatalok részvételével megvalósuló nemzeti, illetve nemzetközi videokonferenciák koordinálása sikeres példái lehetnek a holokauszt emléknapok jelentéséről folytatott dialógus élénkítésének. Ezen túlmenően, az említett virtuális találkozások elősegíthetik annak megértését is, hogy a diákok egy nagyobb nemzetközi közösséghez tartoznak.

2005-ben a frankfurti Goethe-Gymnasium (német) diákjai, akik korábban ellátogattak a buchenwaldi koncentrációs táborba, videokonferencián vettek részt egy zsidó holokauszt-túlélő és -kutató, Dr. Jehoshua Buechler közreműködésével. Miután a diákok meghallgatták Dr. Buechler személyes történetét, lehetőségük volt arra, hogy kérdéseket tegyenek fel, különösen a Buchenwaldban átélt eseményekkel kapcsolatban. A Yad Vashem Intézet Holokauszt Tanulmányok Nemzetközi Iskolájának munkatársai szintén részt vettek a beszélgetésben, s ők töltötték be a moderátor szerepét is. A diákok többsége számára ez volt az első olyan alkalom, hogy kötetlenül beszélgethettek egy Izraelben élő zsidó holokauszt-túlélővel.

Helyi történelem

A helytörténeti projektek, mint például a szülővárosokban tett emléktúrák, elősegíthetik, hogy a diákok szorosabb kapcsolatba kerüljenek lakóhelyük történelmével. A helytörténet tanulmányozásán keresztül a tanulók sokat megtudhatnak a holokauszt előtti zsidó kultúra számos európai városban betöltött jelentős szerepéről, valamint arról, hogy a zsidó lakosok ellen miképpen léptettek életbe fokozatos módon korlátozó intézkedéseket, mielőtt haláltáborokba deportálták vagy meggyilkolták őket.

2004-ben szeptember 23-át (azaz, a litván Holokauszt Emléknapot) megelőzően A Náci és Szovjet Megszálló Rendszerek Büntetteinek Értékelésére létrejött Nemzetközi Bizottság oktatási projektet indított „A litván zsidók élő történelme” címmel. Ennek keretében diákok és tanáraik történelmi forrásanyagokat gyűjtöttek a holokauszt időszakára előtt a városaikban élt zsidók mindennapi életével, vallásával és kultúrájával kapcsolatban. Emellett idegenvezetéses városnézéseken vettek részt, és találkozókat szerveztek a túlélőkkel, illetve a helyi zsidó közösségek képviselőivel. A munka betetőzéseként 2004. szeptember 23-án számos iskolában bemutatót tartottak „A zsidók élete a városomban a holokauszt előtt” címmel.

Egy varsói iskola kiterjedt holokauszt emlékprojekt megvalósításába kezdett. A tanév egészét átfogó tevékenységek csúcspontját az április 19-i Holokauszt Emléknap, a varsói gettólázadás évfordulója jelentette. Egy a varsói gettóval kapcsolatban megrendezendő kiállításra készülve a diákok az iskolájukhoz közeli emlékhelyekhez - így a varsói gettó emlékműveihez és az *Umschlagplatz*-hoz (a zsidók haláltáborokba való deportálásának kiinduló állomásához) - köthető tárgyakat választottak ki, illetve alkottak meg. Ezenkívül vitrint készítettek, melyben bemutatták Varsó valamennyi egykori zsinagógáját.

Diákok projektjeiből összeállított kiállítás „A litván zsidók élő történelme” című konferencia keretében, a Litván Nemzeti Holokauszt Emléknapon, 2004. szeptember 23-án.

A lengyel Holokauszt Emléknapon, április 19-én a Grodzka Gate - Theatre NN által kezdeményezett projekt részeként a lublini és környékbeli városok kisiskolásai 500 levelet írtak Henio Zytomirskinek, egy 1942-ben Majdanekben meggyilkolt tízéves lengyel-zsidó fiúnak. A tanulók egy speciálisan erre a célra tervezett postaládába dobták be leveleiket. Valamennyi levél a „nemlétező cím, címzett ismeretlen” felirattal ellátva lett visszaküldve a feladóknak, így módon ösztönözve az európai zsidóság holokauszt alatti sorsának otthoni megvitatását.

A projekt keretében ezenkívül sor került Henio gyermekkorához kapcsolódó lublini helyszíneket felkereső városnéző sétákra; egy „Henio” című, iskolai terjesztésre szánt művészeti-oktatási jellegű brosúra megjelentetésére; valamint egy Heniónak szentelt - családi fényképeket és életrajzi adatokat tartalmazó - weboldal létrehozására is. A kezdeményezéssel összefüggésben a pedagógiai módszereket hangsúlyozó tanártovábbképző műhelyeket is szerveztek

Virágok elhelyezése a birkenai emlékműnél, 2004. október 27-én. A képen látható moszkvai középiskolás diákok az Auschwitz-Birkenai Állami Múzeum által szervezett „Auschwitz - Történelem és Szimbolizmus” című szemináriumon vettek részt. (ICEAH, Auschwitz-Birkenai Állami Múzeum)

Kutatási feladatok

Tanárok és diákjaik sokféle sikeres kutatási projektet indíthatnak a holokausztról való megemlékezés kapcsán.

2004 őszén magyar diákok és tanárok közös kutatócsoportja egy olyan kétnyelvű (angolmagyar) projekten dolgozott, mely a „Személyes történelem” címet viselte. A tervezett könyvsorozat első darabja, az „Auschwitzi napló”, egy tizenhétéves fiú 1945-ben, a háború befejeződését követően írt visszaemlékezésein alapult. A projektben részt vevő diákok csoportja digitalizálta és szerkesztette a kötetet, s emellett a fényképekkel kapcsolatos kutatómunkát, valamint a kézirat angol nyelvre történő lefordítását is ők végezték. Egy kétnyelvű CD-ROM és egy azt kísérő tanári útmutató szintén kiadásra került.

A „60 nap 60 évért” elnevezésű, s az Egyesült Királyság egyik zsidó közössége által szervezett projekt helyi közösségek tagjaira, valamint a lehető legkülönbözőbb háttérű diákokra irányult. A kezdeményezés 2005. január 25-én indult útjára és 60 napig tartott. A résztvevők a holokauszt során meghalt személyek mindennapi életével kapcsolatos kutatásokat folytattak a Yad Vashem intézet „Emléklapjaiból” kigyűjtött információk alapján. A projekthez csatlakozó valamennyi egyén, csoport vagy család egy kártyát kapott, melyen egy a holokausztban elpusztult személy neve szerepelt. Így minden egyes közösség vagy iskola - bizonyos értelemben - kapcsolatba került egy olyan másik közösséggel, amelyik a holokauszt során sokat szenvedett.⁶

A holokauszt emléknaphoz kapcsolódó kutatási projektek olyan kérdésekre is irányulhatnak, mint például: Hogyan ünneplik a holokauszt emléknapot nemzeti szinten, illetve más országokban? Az emléknapok dátuma ugyanaz vagy eltérő, és miért választották éppen ezeket a napokat? Miért jelentős ez (vagy az) a dátum? Mit jelöl a január 27-i dátum? Milyen más napokat lehetett volna kiválasztani? Javasoljuk, hogy a diákok a szükséges információk megszerzéséért weboldalakon végezzenek kutatómunkát, például a kiadvány végén felsorolt helyeken.

Bulgáriában március 10-én tartják a „Holokauszt és a Bolgár Zsidók Megmentésének Napját” (mely a Holokauszt Áldozatainak Napjaként is ismert). Erről a napról a bolgár iskolákban országszerte egy speciális tanóra keretében emlékeznek meg: „Március 10: Az Emberi Méltóság Leckéje”. A megemlékezéshez további tevékenységek is kapcsolódnak, így túlélőkkel való találkozások, emlékművek és más helyszínek meglátogatása, a témával összefüggésben kiírt művészeti és esszépályázatok, valamint eredeti dokumentumokon alapuló kutatási projektek.

Zsidó temetők helyreállítása

A tanárok olyan helytörténeti kutató projekteket is szervezhetnek, melyek csúcspontján egy zsidó temetőt állítanak helyre vagy tisztítanak meg a Holokauszt Emlénap alkalmára.

Magyarországon a budapesti Lauder Javne Zsidó Közösségi Iskola nyaranta egyhetes programot szervez diákjai számára valamely elhagyott zsidó temető rendbetétele céljával. A tanulók megtisztítják a sírokat a rajtuk elburjánzó növényzettől, és felállítják, illetve rögzítik a ledőlt sírköveket. Ezenkívül értelmezik a sírfeliratokon szereplő adatokat, és megpróbálják rekonstruálni az egykor létezett zsidó közösség történetét. A tevékenység befejezésekor a résztvevők megemlékeznek mindazokról, akik elpusztultak a holokauszt időszaka alatt, mely véget vetett egy valaha virágzó zsidó közösségi életnek. Néhány helyi iskola és önkormányzat rendszerint csatlakozik a projekthez.

⁶ További információkért lásd: <http://www.60for60.com>

Diákok tisztítanak meg egy zsidó temetőt Szobon, Magyarországon, 2002-ben. (Lauder Javne Zsidó Közösségi Iskola, Budapest)

Helyi emlékművek örökbefogadása

Egy emlékmű karbantartásával a diákok hatásos módon demonstrálhatják társadalmi felelősségérzetüket saját közösségeikben. Egy helyi emlékmű örökbefogadása különféle szempontok átgondolására készítheti a tanulókat, így például:

- Milyen konkrét eseménynek szentelték az emlékművet? Élnek-e még olyan, az eseménnyel közvetlen kapcsolatban álló emberek, akikkel a diákok beszélhetnének, vagy akinek tanúvallomása rendelkezésünkre áll (írásban vagy videofelvételen)?
- Mikor avatták fel az emlékművet, és mi az üzenete ennek azzal kapcsolatban, hogy a helyi közösség miképpen emlékezett/emlékezik meg a holokausztról? A diákokat arra buzdíthatjuk, hogy beszéljenek az emlékmű történetében személyesen érintett emberekkel.
- A diákok tanulmányozhatják az emlékmű művészeti vagy építészeti aspektusait. Ki tervezte? A látvány alapján mit fejez ki? Milyen összefüggésbe hozható más emlékművekkel? Milyen nyelvi szimbólumokat használtak a feliratok elkészítésekor, s tükrözi-e az az emlékmű fölállításának korszakát?
- A diákok számára - komoly erőpróbát jelentő - feladatként adható, hogy tervezzenek egy olyan emlékművet, mely a holokauszt egyik helyi eseményéhez kapcsolódik.

Hollandiában arra biztatják az iskolákat, hogy „fogadjanak örökbe” egy a holokausztnak szentelt emlékművet. Az iskolák a helyi önkormányzattal együttműködve megszervezhetik, hogy valamely osztály diákjai minden évben időt és energiát fordítanak az adott emlékmű gondozására a megemlékezés előtt. Azáltal, hogy felelősséget vállalnak az emlékműért, a tanulók fontos szerepet játszhatnak az emlékünnepek előkészítésében és lebonyolításában. A kezdeményezés megerősíti az iskolavezetés elkötelezettségét a holokauszt oktatása, a megemlékezés valódi jelentésének átgondolása és a közösséghez való kapcsolódás tekintetében.

A www.oorlo_gsmonumenten.nl/datakid holland weboldalt a II. világháborús emlékművek témájában hozták létre, s azon megtalálható annak a több mint 700 emlékműnek a részletes felsorolása, melyeket holland iskolák ez idáig örökbe fogadtak.

Társadalmi akciótervek

A társadalmi akciótervekre vonatkozó javaslatok az alábbiakat foglalják magukban: a megemlékezés témáira összpontosító poszterek kifüggesztése tömegközlekedési eszközök megállóiban; olyan helyszínek azonosítása, ahol valaha a deportálásokat végezték, vagy ahol egykor zsidó emberek éltek; valamint helyi önkormányzatok felkérése az iskolával való együttműködésre emlékművek létrehozása céljával. Az emlékkampányok diákönkormányzati szervezetekben, ifjúsági mozgalmakban és vallási gyülekezetekben való elindítása, vagy egy emlékkert ültetése, illetve kialakítása olyan további lehetőségek, melyeket érdemes részleteikben is továbbgondolni.

Az Emlékezet Fáklyájának átadása

Alig néhány év múlva már csupán nagyon kevés élő szemtanú lesz köztünk, aki elmondhatja személyes történeteit és emlékeit a holokauszt ideje alatt átélt eseményekkel kapcsolatban. Ahogy az utolsó holokauszt-túlélők átadják örökségüket, a tanárok és diákjaik lehetnek azok, akik felépítik az emlékezés hídjait a jövőbeli generációk felé, biztosítva, hogy a holokauszt tanulmányai soha ne merüljenek feledésbe. Reméljük, hogy a holokauszt emléknapok előkészítésére vonatkozó fent említett irányelvek, javaslatok az oktatók segítségére lesznek ennek a fontos küldetésnek a betöltésében.

I. melléklet: További hivatkozási helyek és információk

Az érintettek szempontjából igen ajánlatos és hasznos lehet, ha felkérjük az oktatási minisztériumokat, a tanári egyesületeket vagy más civil szervezeteket, hogy szervezzenek számukra olyan szakmai továbbképző műhelyeket, melyeken segítséget kaphatnak holokauszt emléknappra való felkészülésben.

A holokauszt oktatásának alapvető okaival, illetve hátterével kapcsolatos további irányelveket, valamint a téma tanórákon való megközelítésével összefüggő javaslatokat lásd: <http://holokausttaskforce.org>

Számos tanterv és egyéb segédanyagok állnak rendelkezésre az Interneten, vagy érhetők el pedagógiai forrásközpontokban és könyvtárakban. Lásd, például, az alábbi webhelyeket:

Yad Vashem:

<http://www.yadvashem.org>

OSCE/ODIHR:

<http://www.osce.org/odihr>

Council of Europe:

[http://www.coe.int/T/E/Cultural Co-operation/education/Teaching Remembrance](http://www.coe.int/T/E/Cultural%20Co-operation/education/Teaching%20Remembrance)

Erinnern - Ausztria:

<http://www.erinnern.at>

Mechelen Museum of Deportation and the Resistance - Belgium:

<http://www.cicb.be>

Terezin Memorial - Cseh Köztársaság:

<http://www.pamatnik-terezin.cz>

Centre de Documentation Juive Contemporaine - Franciaország:

<http://www.cdjc.org>

Memorial Museums in Germany for the Victims of National Socialism - Németország:

<http://www.memorial-museums.net>

The Ghetto Fighters House-Beit Lohamei Hagetaot - Izrael:

<http://gfh.org.il>

Fondazione Centro di Documentazione Ebraica Contemporanea - Olaszország:

<http://www.cdec.it>

International Commission for the Evaluation of the Crimes of the Nazi and Soviet Occupation Regimes in Lithuania – Litvánia:

<http://www.komisija.lt>

Anne Frank House - Hollandia:

<http://www.annefrank.org>

Auschwitz-Birkenau State Museum - Lengyelország:
<http://www.auschwitz.org.pl>

Russian Holocaust Foundation - Oroszország:
<http://holofond.ru>

Living History Forum - Svédország:
<http://www.levandehistoria.org>

Ukrainian Center for Holocaust Studies - Ukrajna:
<http://www.holocaust.kiev.ua>

Britain's Holocaust Memorial Day - Egyesült Királyság:
<http://www.holocaustmemorialday.gov.uk>

Holocaust Educational Trust - Egyesült Királyság:
<http://het.org.uk>

The Imperial War Museum - Egyesült Királyság:
<http://www.iwn.org.org.uk/lambeth/holoc-exl.htm>

Facing History and Ourselves - Amerikai Egyesült Államok:
<http://www.facinghistory.org>

The Simon Wiesenthal Center - Amerikai Egyesült Államok:
<http://www.wiesenthal.com>

Survivors of the Shoah Visual History Foundation - Amerikai Egyesült Államok:
<http://www.vhf.org>

United States Holocaust Memorial Museum - Amerikai Egyesült Államok:
<http://www.ushmm.org>

II. melléklet: A holokausztról való megemlékezés az EBESZ tagállamaiban

Az EBESZ munkájában részt vevő 55 állam közül tizennyolc január 27-ét választotta a holokauszt emléknapjául. 13 országban a holokauszt emléknapjaként egy olyan dátumot határoztak meg, mely az illető országban a holokauszt időszaka alatt történt valamely eseményhez kapcsolódik. Hat további tagállamban a holokauszt áldozatairól az adott országok nemzeti emléknapjai keretében emlékeznek meg, melyek nem kifejezetten holokauszt emléknapok.

EBESZ-tagállam	A holokauszt emléknap dátuma
Albánia	Január 27-ét határozták meg az Emlékezés Napjaként.
Ausztria	Május 5-ét határozták meg az Erőszak és Rasszizmus elleni Emlékezés Napjaként a Nemzetiszocializmus Áldozatainak Emlékére. A dátum a mauthauseni koncentrációs tábor 1945-ös felszabadításának évfordulója.
Belgium	Január 27-ét határozták meg a holokausztról való nemzeti megemlékezés napjaként.
Bulgária	Március 10-ét határozták meg a Holokauszt és a Bolgár Zsidók Megmentésének Napjaként (mely a Holokauszt Áldozatainak Napjaként is ismert). A dátum ahhoz az 1943-as eseményhez köthető, amikor bolgár parlamenti képviselők megpróbálták megállítani a bolgár zsidók náci koncentrációs táborokba történő deportálását.
Kanada	A Yom HaShoah-t (a héber naptár Nissan hónapjának 27. napját) határozták meg a holokauszt nemzeti emléknapjaként.
Horvátország	Január 27-ét határozták meg a holokausztra és az emberiség elleni bűntettek megelőzésére való Emlékezés Napjaként.
Cseh Köztársaság	Január 27-ét határozták meg a holokauszt emléknapjaként.
Dánia	Január 27-ét határozták meg Auschwitz Napjaként.
Észtország	Január 27-ét határozták meg a holokauszt és az emberiség elleni bűntettek áldozataira való Emlékezés Napjaként.
Finnország	Január 27-ét határozták meg az Üldöztetés Áldozatainak Emléknapjaként.
Franciaország	Január 27-ét határozták meg a holokauszt emléknapjaként.
Németország	Január 27-ét határozták meg a Náci Bűntettek Áldozatainak Emléknapjaként. Számos csoport tart megemlékezéseket november 9-én, az 1938-as Kristályéjszaka évfordulóján.
Görögország	Január 27-ét határozták meg a holokauszt emléknapjaként.
Magyarország	Április 16-át határozták meg a holokauszt emléknapjaként. A dátum az első magyarországi gettó létrehozásához kapcsolódik.
Írország	Január 27-ét határozták meg a holokauszt emléknapjaként.
Olaszország	Január 27-ét határozták meg a holokauszt emléknapjaként.
Lettország	Július 4-ét határozták meg a holokauszt emléknapjaként. A dátum ahhoz az eseményhez kötődik, amikor 1941-ben a nemzetiszocialisták felgyújtották a Rigai Nagyzsinagógát a bent rekedt zsidókkal együtt. egyetemben történő, általi felgyújtásához kötődik.
Liechtenstein	Január 27-ét határozták meg a Holokausztra és az Emberiség elleni Bűntettek Megelőzésére való Emlékezés Napjaként.
Litvánia	Szeptember 23-át határozták meg a Litván Zsidók Kiirtásának Nemzeti Emléknapjaként. A dátum a vilniusi gettó maradék zsidó népességének 1943-as meggyilkolásához kapcsolódik.
Luxemburg	Október 10-ét határozták meg a Nemzeti Megemlékezés Napjaként. A

	dátum az 1941-es népszavazáshoz kapcsolódik.
Norvégia	Január 27-ét határozták meg a holokauszt emléknapjaként.
Lengyelország	Április 19-ét határozták meg a Holokauszt Áldozataira és az Emberiség elleni Büntettek Megelőzésére való Emlékezés Napjaként. A dátum az 1943-as varsói gettólázadás kezdetének évfordulója.
Románia	Október 9-ét határozták meg a holokauszt emléknapjaként. A dátum a zsidók Transnistriába történő tömeges deportálásának 1941-es kezdetéhez kapcsolódik.
Szerbia-Montenegró	Április 22-ét határozták meg a Népiirtás Áldozataira való Emlékezés Napjaként. A dátum a jasenovaci koncentrációs tábor foglyainak 1945-ös felkeléséhez kötődik (ez csak Szerbia esetében érvényes; Montenegróban nincs holokauszt emléknap).
Szlovákia	Szeptember 9-ét határozták meg a Holokauszt és a Rasszista Erőszak Áldozatainak Napjaként. A dátum a Zsidó Kódex 1941-es bevezetéséhez kapcsolódik.
Spanyolország	Január 27-ét határozták meg a holokauszt emléknapjaként.
Svédország	Január 27-ét határozták meg a holokauszt emléknapjaként.
Svájc	Január 27-ét határozták meg a holokauszt emléknapjaként.
Volt Jugoszláv Köztársaság Macedónia	Március 12-ét határozták meg a holokauszt emléknapjaként. A dátum a zsidók náci haláltáborokba való - bolgár megszálló erők általi - 1943-as deportálásához kapcsolódik.
Egyesült Királyság	Január 27-ét határozták meg a holokauszt nemzeti emléknapjaként.
Amerikai Egyesült Államok	A Yom HaShoah-t (a héber naptár Nissan hónapjának 27. napját) határozták meg a holokauszt emléknapjaként.

EBESZ-tagállam	Nemzeti emléknap és a holokauszt áldozatairól való megemlékezés
Örményország	A Népiirtás Nemzeti Emléknapja magában foglalja az egyetemes megemlékezést. Nincs konkrét holokauszt emléknap.
Grúzia	A holokauszt áldozatairól a két világháborúban elesettekkel együtt emlékeznek meg.
Kazahsztán	Május 31-e a politikai elnyomás áldozatairól való megemlékezés dátuma. A holokauszt áldozatairól is ekkor emlékeznek meg.
Hollandia	A holokausztról való megemlékezésre a háború valamennyi holland áldozatának nemzeti emléknapja keretében, május 4-én került sor.
Szlovénia	A megemlékezéseket a fasiszmus és a nemzetiszocializmus valamennyi áldozatára való emlékezés részeként, május 9-én tartják.
Üzbegisztán	A holokauszt áldozatairól való megemlékezést a Haza Függetlenségéért Életüket Áldozó Hősök Emlékének és Tiszteletének Nemzeti Napja keretében tartják, május 9-én. Nincs különálló holokauszt emléknap.